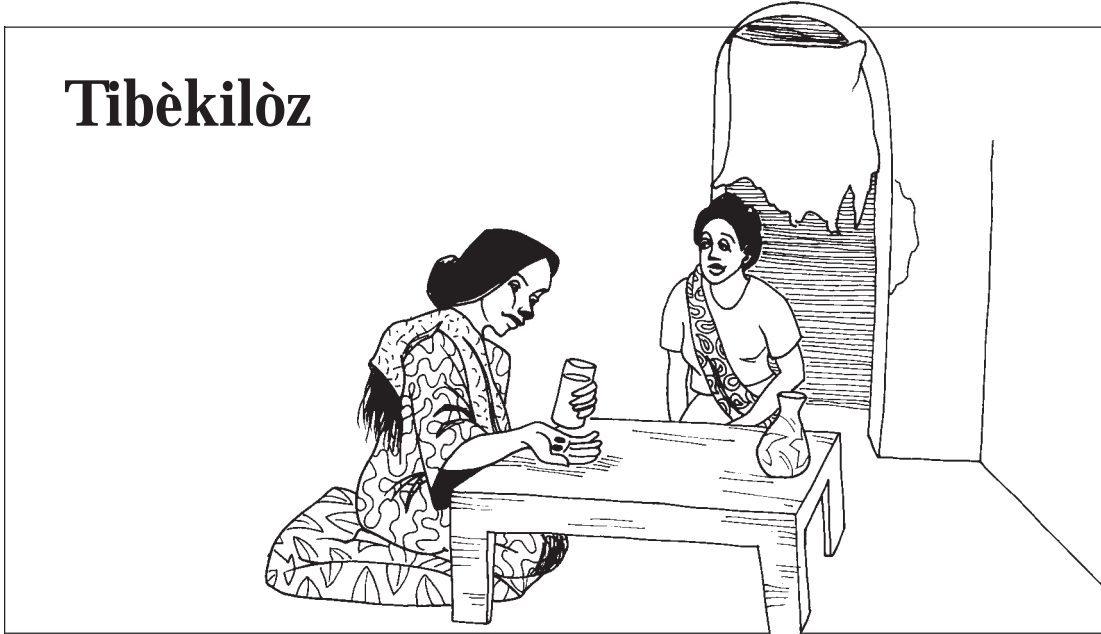

Chapit 25

Nan chapit sa a, n ap jwenn:

Ki sa yo rele tibèkiloz?	388
Ki jan moun trape tibèkiloz	388
Ki jan pou n konnen si yon moun fè tibèkiloz	389
Tretman tibèkiloz	389
Ki lè medikaman pou tibèkilòz ka sispann bay ranman.....	390
Prevansyon kont maladi tibèkiloz	391
Ann travay pou chanjman	391

Tibèkilòz

Tibèkiloz se yon maladi grav, ki konn atake poumon moun. Chak ane, tibèkiloz touye plis moun pase nenpòt ki lòt maladi atrapan - kantite moun ki mouri ak tibèkiloz pi plis pase kantite moun maladi peyi cho yo, malarya ak Sida, mete ansanm pou yo touye. Anviwon 2 milya moun (sa vle di, yon moun sou chak 3 moun k ap viv sou latè) gen jèm tibèkiloz nan kò yo. Pami tout moun sa yo, gen 10 milyon ki malad toutbon jounen jodi a.

Plis moun ap viv epi travay pil sou pil, plis gen moun tou k ap trape oubyen k ap souffri ak tibèkiloz. Sa fèt konsa paske tibèkiloz gaye san pwoblèm nan mitan moun k ap viv pil sou pil - paregzanp, nan vil yo, nan bidonvil yo, nan kan refijye, nan faktori ak nan gwo biwo - sitou andedan kay, kote lè moun yo ap respire a pa tèlman sikile. Sou lòt bò, moun ki enfekte ak Sida epi ki gen jèm tibèkiloz ka devlope maladi sa a fasil, paske sistèm defans yo fèb. Li pa ka goumen ak maladi.

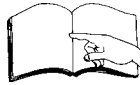
FANM ANFAS TIBÈKILÒZ

Tibèkiloz atake gason tankou fanm, men gen mwens fanm ki jwenn tretman pase gason. Chak jou, gen prèske 3000 fanm ki pèdi lavi yo akòz maladi TB. 100 ladan yo pou pi piti mouri paske yo pat menm konnen yo te malad, oubyen tou pase yo pat jwenn bon jan treman. Anpil fwa, yon fanm k ap souffri ak tibèkiloz gen plis pwoblèm pou l jwenn laswenyay, paske li gen dwa pa ka kite fanmi li ak travay li, oubyen tou, paske li pa gen lajan pou l al nan yon klinik. Gen kèk lokalite kote yon fanm ki genyen maladi sa ka derefize chache laswenyay paske l pè pou mari l pa voye l jete. Misye gen dwa kwè manmzèl swa “kokobe”, swa twò fèb pou l fè travay li. Anpil fwa, yon fanm ki kite lakay li pou l al travay deyò ap pè pou l pa pèdi travay la paske patwon an ka panse manmzèl pral bay lòt anplwaye yo maladi a.

➤ *Ak yon bon tretman, prèske tout ka tibèkilòz yo kapab jwenn gerizon.*

➤ *Lè yon fanm ap okipe moun nan fanmi l ki souffri ak tibèkiloz, genyen plis danje pou l trape maladi a.*

Ki sa yo rele tibèkiloz?

dyabèt, 174
SIDA, 283

➤ Pafwa jèm tibèkiloz yo konn atake lòt pati nan kò a, tankou gangliyon lenfatik oubyen zo ak jwenti. Mòd tibèkiloz sa yo pote non tibèkiloz ekstrapilmonè. Lè jèm tibèkiloz yo atake kolòn vètebral ak sèvo moun, li rele tibekilèz menenjit.

Ki jan moun trape tibèkiloz?

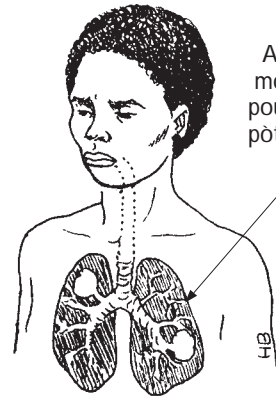
➤ Anpil fwa, fanm k ap soufri ak tibèkiloz kontamine pitit yo ak lòt moun y ap okipe.

Se yon mikwòb yo rele basil kòk ki ba moun maladi tibèkiloz. Depi jèm sa a antre nan kò yon fanm, manmzèl vin enfekte ak tibèkiloz. Li ka rete konsa pannan plizyè ane e, petèt, tout lavi li. An jeneral, moun ki an sante rive toke kòn ak enfeksyon an. Pami moun ki trape enfeksyon an, se yon ti ponyen sèlman ki vin malad toutbon. Prèske yon moun sou chak 10 moun ki enfekte, fè maladi a kanmèm yon jou pandan lavi li.

Men si yon moun soufri feblès, malnitrisyon oubyen dyabèt, si l jèn oubyen granmoun anpil, oubyen tou si l enfekte ak VIH (viris SIDA a), mikwòb tibèkiloz la ap kòmanse atake kò li.

An jeneral sa rive nan poumon yo, kote mikwòb fouye twou nan tisi a epi detwi veso sangen yo. Pandan kò a ap eseye goumen ak maladi a, twou yo vin plen ak pi epi ak ti gout san.

Si maladi a pa jwenn tretman, kò a ap kòmanse depafini jouk moun nan pèdi lavi l. An jeneral, malad la pa viv plis pase 5 an. Lè yon moun gen ni VIH ni tibèkiloz, li ka pa viv plis pase de twa mwa, si l pa jwenn tretman.

Andedan kò moun ki tebe, poumon yo vin pòtre ak desen sa a.

Jèm tibèkiloz yo soti nan kò yon moun pou yo atake yon lòt moun, lè moun ki malad la pran touse. Konsa jèm yo gaye nan lè n ap respire a. Jèm tibèkiloz yo ka rete vivan nan lè a pandan plizyè è d tan.

Moun ki gen tibèkiloz nan poumon yo ka bay lòt moun li. Moun ki gen jèm tibèkiloz nan kò yo men ki pa gen siy maladi a ansanm ak sila yo ki gen maladi tibèkiloz nan lòt pati nan kò yo pa ka kontamine lòt moun.

Si yon moun ki gen tibèkiloz pa jwenn bon jan tretman, l ap kontamine prèske 10 lòt moun chak ane. Men depi yon malad pran medikaman san rete pandan yon mwa kon sa, l ap mal pou kontamine lòt moun.

Chak moun k ap soufri ak tibèkiloz jounen jodi a ap kontamine prèske 10 moun ane sa a.

Yon moun ki gen siy sa yo gen anpil chans pou l gen tibèkiloz nan poumon:

- moun nan ap touse depi plis pase 3 semèn e sitou, li rale krache soti byen fon nan poumon li, lè l touse
- gen san nan krache a
- moun nan ap vin mèg

Men se yon tè sètèlman ki ka pèmèt nou konnen si yon moun gen tibèkiloz toutbon. Echantiyon krache pou tè sètèlman dwe soti nan gòj moun - krache bouch pa sifi. Konsa, moun nan dwe touse byen fò pou kèk matyè soti byen fon nan poumon l yo. Apre sa, y ap analize krache a nan laboratwa pou yo wè si l gen jèm tibèkiloz ladan (sa vle di si tè sètèlman pozitif).

Yon malad dwe fè 2 tè sètèlman pou pi piti. L ap pi bon, si sa fèt nan maten, pandan 2 jou, youn dèyè lòt. Si tou 2 tè sètèlman yo pozitif, fòk manmzèl kòmanse suiv tretman. Si se youn sètèlman nan 2 tè sètèlman yo ki pozitif, fòk li fè yon lòt tè sètèlman sa a pozitif, fòk li kòmanse suiv tretman. Men si 3èm tè sètèlman la negatif, fòk malad la ta fè yon radyografi nan pwatrin, si sa posib, pou l ka konnen toutbon si l pa bezwen suiv yon tretman.

Yo toujou ka geri maladi TB, si se premye fwa nan lavi yon fanm li fè maladi sa a epi si, nan valè tan ki nesèsè pou tretman an, manmzèl pran medikaman pou l pran yo, nan kantite li dwe pran yo a.

Tretman an fèt an 2 tan. Yon fanm ki gen tibèkiloz dwe, premyèmman, pase 2 mwa ap pran 3 oubyen 4 medikaman. Apre sa a, li dwe refè tè sètèlman la. Si tè sètèlman la negatif, manmzèl dwe kòmanse ak 2èm pati tretman an. Lè sa a, l ap gen pou l pran 2 medikaman pandan yon lòt peryòd 4 a 6 mwa (kon sa, tout tretman an ap dire 6 a 8 mwa). Lè tretman an fini, malad la dwe fè yon lòt tè sètèlman ankò k ap pèmèt moun wè si li geri nèt.

Pami medikaman yo konn itilize, pou yo trete tibèkiloz, n ap jwenn etanmbitòl, izonyazid, pirazinamid, rifanmpisid, estreptomisin ak tyasetazòn. Pou n jwenn plis enfòmasyon sou medikaman sa yo, ale nan “Paj vèt” yo. Men yo pa itilize menm tretman an nan tout peyi sou latè. Yon travayè sante dwe toujou suiv rekòmandasyon li jwenn nan pwogram tretman tibèkiloz ki egziste nan peyi kote l ap viv la.

Si tè sètèlman yon fanm ki gen tibèkiloz toujou pozitif apre 2 mwa tretman, manmzèl dwe al wè yon travayè sante ki ka fè l fè plis tè sètèlman. Tès sa yo ka montre si mikwòb tibèkiloz yo reziste anba medikaman yo.

Tretman TB pandan gwosès

Yon fanm ansent pa janm dwe pran estreptomisin. Medikaman sa a gen dwa fè ti bebe ki anedan vant li an vin soud. Si sa posib, fòk manmzèl evite pran pirazinamid tou, paske espesyalis yo poko konnen kisa medikaman sa a ka fè sou yon ti bebe. Medikaman tibèkiloz ka lakòz maladi la gen doule e li ka fè yon moun santi men l ak pye l pòk, sitou si malad sa a ansent. Li ka jwenn soulajman, si l pran 50 miligram piwodoksin (vitamin B6) chak jou.

ATANSYON Moun ki enfekte ak viris Sida (VIH) pa dwe pran tyasetazòn. Medikaman sa a ka lakòz po yo dekalè. Si malad la se yon moun ki gen chans pou l enfekte ak VIH, fòk tretman an fèt ak lòt kalite medikaman.

Kijan pou n konnen si yon moun gen tibèkiloz

➤ *Si yon fanm ki gen siy tibèkiloz nan poumon fè tè sètèlman yo negatif, fòk li kouri al wè yon travayè sante ki maton nan tretman pwoblèm poumon. Manmzèl kapab byen gen nemoni, opresyon oubyen tou kansè poumon.*

Tretman TB

➤ *Medikaman TB ka anpeche metòd planin òmonal yo (tankou grenn, planin paregzanp) bay bon jan ranman. Fanm k ap suiv tretman tibèkiloz dwe sèvi ak yon lòt metòd planin. Gade nan paj 200.*

➤ *Aprè 2 premye semèn tretman yo, gen posiblite pou malad la pran medikaman 2 oubyen 3 fwa sèlman pa semèn, olye l pran medikaman chak jou Bondye mete. Se pou n pale ak yon travayè sante pou n konnen ki jan n ka suiv mòd tretman sa a pito.*

➤ *Si yon fanm ranmase maladi a nan men yon malad ki gen tibèkiloz ki reziste anba medikaman, jèm mikwòb tibèkiloz ki nan kò fanm nan ap reziste anba medikaman tou.*

➤ *Fòk travayè sante yo toujou mande si malad la te suiv tretman pou maladi tibèkiloz deja. Si se kon sa, manmzèl gen plis chans pou l fè yon tibèkiloz ki reziste anba medikaman.*

Tout moun k ap suiv tretman tibèkilòz dwe respekte règleman sa yo:

- **Pran tout medikaman yo. Pa janm pran chans sispann tretman, lè n santi yon ti alemye. Si n kanpe tretman an, maladi a ap tounen sou nou. Lè sa a, na p ka enfekte lòt moun.**
- Lè n ap pran medikaman yo, se pou n chache konnen efè segondè ki nòmal yo ak efè segondè ki grav yo. Si n gen efè segondè grav yo, fòk nou sispann pran medikaman yo epi kouri al wè yon travayè sante. Travayè sante sa a gen dwa fè n rekòmanse pran medikaman yo youn apre lòt, oubyen tou, li gen dwa preskri n yon lòt medikaman.
- Pran bon jan repo epi fè tout sa n kapab pou n byen manje. Si n kapab, se pou n sispann travay. N ap rekòmanse, lè n santi yon alemye.
- Fè jefò pou n pa kontamine lòt moun. Toutotan nou poko gen yon mwa depi n ap pran medikaman, nou pa dwe kouche kote moun ki pa gen tibèkiloz, si n kapab. Lè n ap touse, se pou n bare bouch nou. Lè n ap krache, se pou n krache nan yon moso papye ijyenik. Apre sa, se pou n jete moso papye sa a nan latrin oubyen tou flòch li nan twalèt ijyenik. Nou gen dwa boule l tou.
- Si pandan n ap suiv tretman an, nou gen pou n akouche, fòk yo analize krache nou nan laboratwa. Si tès la negatif, fòk yo bay ti bebe a yon vaksen BCG (Bacille Calmette-Guerin), men yo pa bezwen ba l medikaman. Si tès kracha a pozitif, ti bebe a dwe pran medikaman. Manman an pa bezwen separe ak ti bebe a epi li pa bezwen sispann ba l tete.

REZISTANS ANBA MEDIKAMAN TIBÈKILOZ

Si yon malad pa pran kantite ak kalite medikaman li dwe pran oubyen si l sispann pran medikaman yo anvan tretman an fini, tout mikwòb tibèkiloz yo pa p mouri. Y ap kontinye fè pitit e medikaman an pa p ka elimine yo ankò. Se sa yo rele “rezistans” nan. Tout moun ki fè yon tès kracha pozitif apre 2 mwa tretman kapab byen gen mikwòb tibèkiloz ki reziste anba medikaman yap pran yo. Fòk yo kouri al wè yon travayè sante ki espesyalize nan tretman tibèkiloz. Travayè sante sa a ka preskri malad la lòt kalite medikaman.

Mikwòb ki vin reziste anba izonyazid ansanm ak rifanmpisin ka bay moun tibèkiloz ki reziste medikaman. Tibèkiloz sa a ka difisil anpil pou geri. Yon tretman konsa ka dire ant 12 ak 18 mwa. L ap gen mwens chans pou l geri maladi a, epi l ap koute pi chè pase tretman tibèkiloz nòmal yo. Yon moun ki trape yon tibèkiloz ki reziste anba medikaman ap toujou ka kontamine lòt moun, plizyè mwa apre l fin kòmanse tretman an.

Akòz tretman TB long kon sa e akòz konsekans yo grav, lè yon malad sispann tretman an anvan lè, fòk nou fè kou n konnen pou n fè li fini ak tout medikaman li gen pou l pran yo. Yon travayè sante oubyen yon moun nan kominote a ki vle bay kout men gen dwa veye malad la pou fè l pran dòz apre dòz. Se pou moun sa a make sou yon papye chak dòz malad la fin pran. Yo rele sa “tretman sou kontwòl dirèk” “tretman kout” osnon TKSD. **Travayè lasante ta dwe itilize TKSD chak fwa sa posib. Men sa ki pi enpòtan an se pou n itilize l pandan 2 premye mwa tretman an.**

ENPÒTAN *Pi bon bagay nou ka fè pou anpeche maladi TB gaye, se fè tretman pou moun ki malad yo.*

L ap bon tou, si n fè bagay sa yo:

- Ankouraje moun k ap viv nan menm kay ak yon malad ki gen TB al fè tès. Fè menm bagay la pou tout moun ki gen siy TB ak moun k ap touse depi 3 semèn oubyen plis pase 3 semèn.
- Eseye fè lè antre soti nan chanm yo. Kon sa, twòp jèm pa p ka rete konsantre andedan chanm sa yo.
- Pèmèt reyon solèy yo antre andedan chanm yo. Chalè solèy ka ede n fè yon fen ak mikwòb tibèkilòz yo.
- Vaksinen ti bebe ki fèk fèt ansanm ak timoun ki pi gran yo. Ak vaksen BCG, y ap jwenn pwoteksyon total kapital kont fòm TB ki touye plis moun yo. Men timoun ki gen Sida pa ka pran vaksen sa a.

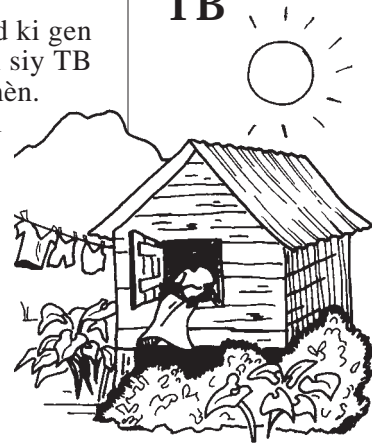
Pou n rive mete kontwòl sou maladi TB nan kominote n ap viv la, fòk nou:

- aprann tout moun, tout fanmi k ap viv nan kominote a ki jan pou yo rekonèt siy TB yo. Eksplike yo tou ki jan moun ka trape maladi a. Ankouraje medam yo chache tretman, lè yo gen siy TB.
- ankouraje travayè sante konpetan yo ansanm ak moun ki vle bay kout men patisipe nan pwogram TSKD yo. Epi mande yo pou yo chache konnen ki malad ki sispann tretman an anvan lè, yon jan pou yo ka travay ak malad sa yo. Pwogram TSKD yo pa dwe twò rèd. Fòk yo ka chanje, yon fason pou chak malad ka suiv pwogram ki pi bon pou li an.
- chache mwayen pou n pa janm manke medikaman. Konsa, malad yo p ap janm oblije sispann tretman an anvan lè. Fòk toujou gen zouti laboratwa ak travayè sante ki ka fè tès krache yo.
- jwenn yon bon sistèm pou n konsève dosye malad yo. Chak dosye dwe di kiyès ki gen TB a, ki jan tretman an pase epi ki lè malad la jwenn gerizon.

Yon bon pwogram TB dwe ofri laswenyay pou tout moun ki gen TB. Li pa dwe bliye pwoblèm fanm yo. Sant k ap konbat maladi TB ka itil plis fanm, si yo:

- pèmèt medam yo jwenn laswenyay ak tretman san yo pa kite lakay yo oubyen san yo pa oblije ale twò lwen lakay yo.
- pèmèt fanm saj ak matwòn yo patisipe nan pwogram depistaj TB ak pwogram TSKD yo.
- marye depistaj ak tretman tibèkilòz swen sante medam yo itilize pi souvan.

Fè prevansyon TB

Ann travay pou chanjman